

До спеціалізованої вченої ради К 35.052.23
Національного університету «Львівська політехніка»
(79000, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3)

ВІДГУК

офіційного опонента – к. ю. н. Ступника Ярослава Валерійовича на дисертацію Плашовецького Олександра Андрійовича «Кримінально-правова диференціація віку», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю – 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Відгук складено на підставі вивчення рукопису дисертації О.А. Плашовецького, її автореферату, а також опублікованих здобувачем праць за темою дисертації.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Розглядаючи питання відповідальності осіб, які вчиняють суспільно небезпечні діяння, не можна залишити поза увагою проблему віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Поняття «вік» є вельми важливим не тільки в юриспруденції, а й в психології, педагогіці, соціології. Наприклад, закон з настанням лише певного віку надає суб'єкту певні права і обов'язки.

Кримінальний кодекс України встановлює загальний вік кримінальної відповідальності з 16 років, а за деякі злочини - з 14 років. Однак дане законодавче положення стосується тільки суб'єкта злочину, хоча вік тісно взаємопов'язаний і з кримінально-правовим статусом потерпілого. У той же час цілісного вчення про вік в науці кримінального права не сформовано, і комплексне міждисциплінарне дослідження віку не проводилося. Визначені в українському законодавстві мінімальні вікові межі не є абсолютно загальноновизнаними, і в період розробки та обговорення проекту Кримінального кодексу України мали місце пропозиції як про їх підвищення, так і зниження. Переконливі аргументи є і для того, і для

іншого рішення. Саме тому проблема віку настання кримінальної відповідальності досі залишається однією з найбільш обговорюваних.

Факторами, що визначають особливу актуальність проблеми кримінально-правової диференціації віку кримінальної відповідальності є: послідовно виражена тенденція гуманізації форм і методів боротьби зі злочинністю, індивідуалізації кримінальної відповідальності і кримінального покарання з урахуванням особливостей особистості особи, що вчинила злочин і потерпілого, складним соціально-психологічним кліматом в суспільстві, на тлі якого відзначається підвищення рівня злочинності неповнолітніх, а також зростання кількості суспільно небезпечних діянь, що вчиняються особами, які не досягли віку настання кримінальної відповідальності. Крім того, вік злочинця або потерпілого від злочину часто служить умовою застосування тієї чи іншої норми кримінального закону.

Питання диференціації віку в кримінальному праві зачіпають проблему прав людини і громадянина, тому, крім юридичної, вік має і соціальну значимість: справедливий, адекватний підхід законодавця до осіб, які не досягли повноліття, і до осіб похилого віку, які вчинили суспільно небезпечні діяння, заборонені кримінальним законом, а так само до суб'єктів, які скоїли злочини відносно малолітніх, осіб похилого віку, має значення не тільки для юристів-практиків, а й сприяє вирішенню завдань гуманізації суспільства в цілому.

Кримінальний закон не містить спеціальної норми, яка визначає поняття віку особи. В доктрині кримінального права також відсутня єдина позиція з приводу визначення поняття віку як кримінально-правової категорії, його ознак і елементів. У більшості випадків кримінально-правове поняття віку базується на загальноповсякденному його значенні, лише з деякими специфічними доповненнями.

Встановлення вікових меж настання кримінальної відповідальності та вдосконалення кримінально-правової охорони потерпілих різних вікових

груп є важливим напрямком кримінальної політики будь-якої держави. Вік багато в чому визначає потреби, життєві цілі людей, коло їхніх інтересів, спосіб життя, що не може не позначатися на протиправних діях особи. Якщо людина зрілого віку в сучасних умовах може ставити перед собою соціальні завдання і успішно вирішувати їх, то особи, що не досягли повноліття і особи похилого віку далеко не завжди здатні самотійно створювати адекватні своїм запитам життєві умови, усвідомлювати свої дії і керувати ними. Відповідно, необхідний диференційований підхід як при здійсненні кримінально-правового захисту, так і при притягненні до кримінальної відповідальності осіб різних вікових груп.

Отже, слід констатувати, що наявні в науці кримінального права напрацювання не знімають актуальності проблеми комплексного правового аналізу особливостей кримінально-правової диференціації віку особи та, на цій основі, вироблення рекомендацій, спрямованих на його вдосконалення. У комплексі теоретична та практична важливість вирішуваних проблем, спрямованість рекомендацій, сформульованих О.А. Плашовецьким, характер і значущість обговорюваних питань, а також нерозробленість проблеми в юридичній літературі обумовлюють актуальність теми рецензованого дисертаційного дослідження

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність забезпечується кількома чинниками – широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, критичним аналізом матеріалів правозастосовної практики, веденням коректної полеміки, вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору повністю виконати поставлені ним дослідницькі завдання (с. 6). Їх реалізацію підтверджує й аналіз проміжних висновків до розділів роботи та загальних висновків по дисертації.

Сформульовані автором у науковій роботі основні положення, висновки та рекомендації, в тому числі й ті, що віднесені ним до наукової

новизни, мають відповідний рівень обґрунтованості. Це стало можливим завдяки використанню широкого кола наукової вітчизняної та зарубіжної літератури, результатів емпіричних досліджень. Рецензована дисертація та її автореферат мають достатньо високої якості науковий апарат, матеріал викладений чітко, доступно і юридично грамотно. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях кримінально-правової та кримінологічної доктрини України, положеннях суміжних дисциплін. Запропоновані автором наукового дослідження висновки та пропозиції, підтверджуються фактами, критичним аналізом нормативних приписів законодавства, і висловленими в юридичній літературі позиціями вчених юристів з даного питання.

Позитивно оцінюючи актуальність дослідження О.А. Плашовецького, необхідно також відзначити, що тема дисертації узгоджена з положеннями розділу 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 511/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4 «Політико-правові науки»); робота виконана в межах НДР Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права».

Як вбачається з тексту дисертації О.А. Плашовецький є сумлінним науковцем, який вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні **методи наукового пізнання**. Методологічну основу дисертації складають загальнонаукові та спеціальні

методи наукових досліджень, зокрема: діалектичний метод дослідження правових явищ дозволив дослідити поняття віку як правової категорії (підрозділ 1.1); історичний та історико-правовий методи були використані під час дослідження становлення та розвитку законодавства щодо вікових особливостей суб'єкта злочину та потерпілих (підрозділи 1.2 і 1.3); формальний, системно-структурний та формально-юридичний методи дозволили проаналізувати сутність та періодизацію віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (підрозділ 2.1); порівняльно-правовий метод застосовувався в процесі порівняння КК України із законодавчими актами зарубіжних країн (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); статистичний метод здебільшого використовувався під час розгляду питань, пов'язаних з віковими особливостями окремих потерпілих (підрозділ 3.1); системний, спеціально-юридичний, функціональний методи здебільшого використовувались під час розгляду питань щодо віку як ознаки суб'єкта в кримінальному праві, а також під час дослідження віку як ознаки потерпілого від злочину (розділ 2, розділ 3).

Емпіричну базу дослідження становлять вивчення і використання матеріалів правозастосовної практики, що загалом заслуговує схвальної оцінки. По-перше, текст дисертації містить значну кількість посилань на конкретні процесуальні акти правозастосування, за допомогою яких вдало ілюструються законодавчі і теоретичні положення. По-друге, використання матеріалів правозастосовної практики набуло у дисертації вигляду узагальненого аналізу відповідних матеріалів та оперування одержаними внаслідок цього аналізу даними у підтвердження обстоюваних підходів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих автором працях. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження оприлюднені у десяти наукових працях здобувача, у тому числі п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, чотирьох

тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях. У сукупності з авторефератом друковані роботи здобувача достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків його дисертаційного дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися із ними.

Хочу наголосити на тому, що результати дисертаційного дослідження можуть бути доведені до відома наукової громадськості шляхом опублікування монографії.

Результати дисертації **пройшли відповідну апробацію**: доповідались на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях.

Практичне значення одержаних результатів не викликає сумнівів, оскільки згідно з представленими матеріалами, і, зокрема, додатками до дисертації, основні її результати та надбання можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення наукових положень про диференціацію віку особи у кримінальному праві; у нормотворчій сфері – для надання пропозицій щодо вдосконалення Кримінального кодексу України щодо корегування положень, пов'язаних з диференціацією віку особи, зокрема – щодо криміналізації жорстокого поводження з особами похилого віку; у правозастосовній сфері – для надання пропозицій щодо вдосконалення діяльності правоохоронних та судових органів України у питаннях визначення віку суб'єкта злочину та потерпілого (підтверджено актом впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Головного управління Національної поліції у Львівській області від 4 жовтня 2016 р.); у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Основи кримінально-правової кваліфікації», похідних від них спеціальних курсів та дисциплін у вищих навчальних закладах та на факультетах юридичного спрямування, а також під час написання монографій, підручників, посібників (підтверджено актом впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» від 15 січня 2016 р.).

Визначаючи **наукову новизну** рецензованої роботи, слід вказати, що вона є однією з перших в українській науці кримінального права спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки на системному рівні опрацювання виявити, описати і пояснити особливості кримінально-правової диференціації віку особи.

Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість, цілком достатні для роботи рівня кандидатської дисертації. Положення, які висуваються на захист (с. 7–9), загалом вдало структуровані дисертантом відповідно до встановлених вимог, є новими або містять значну частку новизни.

До положень дисертації, що мають елементи новизни належать, зокрема, такі результати дослідження:

1) запропоновано закріпити на законодавчому рівні поняття «немовля», під яким пропонується розуміти дитину віком до одного року, а також, з метою ефективнішого захисту цих дітей, – доповнити склади злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на неповнолітніх або (і) малолітніх, ознакою, яка б передбачала відповідальність за вчинення аналогічних дій щодо немовлят;

2) запропоновано закріпити на законодавчому рівні поняття «вікова неосудність», вважаючи її характерними рисами: досягнення особою встановленого віку настання кримінальної відповідальності; підтверджений результатами психолого-психіатричної експертизи факт наявності відставання в психічному розвитку, не пов'язаного з психічним розладом; обумовлену наявністю відставання в психічному розвитку, не пов'язаного з психічним розладом, нездатність особи до усвідомлення суспільно небезпечного характеру (фактичного характеру і соціальної значущості) своїх дій;

3) удосконалено нормативне розуміння поняття «вік особи», під яким у широкому значенні пропонується розуміти календарний період,

починаючи від дня народження до будь-якого хронологічного моменту в її житті, а у вузькому значенні – календарний період психофізіологічного стану особи, з яким пов'язані біологічні, соціально-психологічні та юридичні зміни і наслідки;

4) сформульовано пропозиції щодо необхідності зниження законодавчо закріпленого мінімального віку кримінальної відповідальності, у зв'язку з чим запропоновано загальний вік останньої зменшити до 15 років, а знижений – до 13 років, що пояснюється швидшим темпом розвитку сучасних дітей та сприятиме запобіганню злочинності у цій групі населення;

5) уточнено твердження про історичну обумовленість нормативного закріплення питань диференціації віку у вітчизняному кримінальному законодавстві. Встановлено, що перші приписи, які встановлювали особливі правила відповідальності неповнолітніх осіб, з'явилися ще в уставах князів Володимира та Ярослава Мудрого, а осіб, які досягли похилого віку, – у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.

Дисертація містить низку інших аргументованих загальнотеоретичних і прикладних пропозицій, які сприймаються позитивно і можуть бути використані в процесі вдосконалення законодавчих та підзаконних актів, які стосуються віку особи в кримінальному праві та послужать основою для подальших наукових розвідок цієї проблематики.

Оформлення дисертації. Дисертація Плашовецького О.А. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Після ознайомлення із матеріалами дисертаційного дослідження та авторефератом дисертації можемо зазначити, що автореферат дисертації **відображає зміст основних положень дисертації.**

Як будь-яка по-справжньому творча праця, дисертаційне дослідження О.А. Плашовецького не позбавлене **дискусійних положень**. Тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає деяких зауважень і побажань, які носять рекомендаційний характер і можуть бути використані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. На сторінці 9, 120 дисертаційного дослідження здобувач пропонує визначення поняття «немовля», під яким слід розуміти дитину віком до 1 року, проте вказане визначення не підкріплюється належною аргументацією визначеної вікової межі, тому не зрозуміло, чи було її встановлення особистим внеском здобувача, або ж констатацією висновків його попередників, які досліджували питання кримінально-правової диференціації віку особи.

2. На сторінці 140, 142 в роботі мова йде про осіб «похилого віку», характеризуючи їх автор наводить різного роду підходи до того, кого ж відносити до цієї категорії, проте чітко побачити які ж саме ознаки характеризують вказану категорію осіб важко. Під час прилюдного захисту дисертаційного дослідження дисертанту варто уточнити свою позицію з цього приводу (перш за все у ракурсі проблем осудності та застосування покарання до осіб похилого віку).

3. Автору варто було б використати більш серйозну емпіричну базу, більш обширні соціологічні дослідження для обґрунтування власних законодавчих пропозицій, в першу чергу щодо зниження законодавчо закріпленого мінімального віку кримінальної відповідальності (с. 9, 75).

4. Більш детальної аргументації потребує пропозиція автора щодо виділення самостійної норми «Стаття 136-1. Жорстоке поводження з особами похилого віку» (с. 155, 165), особливо в частині співвідношення цієї норми з суміжними нормами розділу 2 Особливої частини Кримінального кодексу України.

5. У підрозділі 1.2. «Історія розвитку законодавства про вік суб'єкта злочину» та 1.3. «Історія розвитку законодавства

про вік потерпілого від злочину» дисертанту варто було б звернути окрему увагу і на такі важливі періоди вітчизняної історії як період Української Народної Республіки (1917-1920рр.), Західноукраїнської Народної Республіки та проголошення Української держави в 1941 році, акцентувавши увагу на перевагах та вадах підходів, застосовуваних у минулому, з'ясування чого становить інтерес у контексті підвищення ефективності законодавчого врегулювання кримінально-правової диференціації віку особи.

Однак, перелічені дискусійні позиції складають підґрунтя для подальших досліджень та продовження роботи по удосконаленню наукової думки, підтверджують творчий характер праці, яка добре підготовлена і належним чином оформлена. Зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на високий науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем. Слід констатувати, що дисертант довів свою здатність самостійно здійснювати дослідження в галузі кримінального права, і аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що визначені в роботі дослідницькі завдання дисертантом було виконано.

Все вищезазначене дає підставу для наступного узагальненого висновку: дисертаційне дослідження Плашовецького Олександра Андрійовича на тему: «Кримінально-правова диференціація віку», відповідає науковій спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Воно є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінології, – а саме здійснено комплексний правовий аналіз особливостей кримінально-правової диференціації віку особи, на підставі чого внесено змістовні і конструктивні пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства України та практики його застосування.

За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, рівнем наукової та практичної значущості отриманих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій дана робота відповідає всім вимогам пунктів 9, 11 і 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а автор дисертації – Плашовецький Олександр Андрійович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент

**доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
кандидат юридичних наук**

Я.В. Ступник
Я.В. Ступник

Підпис Ступника Я.В. засвідчує.
Вчений секретар ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

О.О. Мельник
О.О. Мельник